

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ

VII/1

Тематски зборник

Нови Сад, 2018

JEZIЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ VII/1
 JEZICI I KULTURE U VREMENU I PROSTORU VII/1
 LANGUES ET CULTURES DANS LE TEMPS ET DANS L'ESPACE VII/1
 LANGUAGES AND CULTURES IN TIME AND SPACE VII/1
 ЯЗЫКИ И КУЛЬТУРЫ У ЧАСУ И ПРОСТОРУ VII/1
 ЯЗЫКИ И КУЛЬТУРЫ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ VII/1
 JAZYKY A KULTÚRY V PRIESTORE A ČASE VII/1
 LINGUE E CULTURE NEL TEMPO E NELLO SPAZIO VII/1
 LENGUAS Y CULTURAS EN TIEMPO Y ESPACIO VII/1
 LIMBI ȘI CULTURI ÎN TIMP ȘI SPAȚIU VII/1
 NYELVEK ÉS KULTÚRÁK IDŐBEN ÉS TÉRBEN VII/1

Уреднице	Проф. др Снежана Гудурић Проф. др Биљана Радић-Бојанић
Издавач Суиздавач	УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ Педагошко друштво Војводине, Нови Сад
За издавача За суиздавача	Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш Јасмина Шестак
Академски одбор:	Проф. др Владислаа Ружић Проф. др Твртко Прћић Проф. др Владислава Гордић Петковић Проф. др Едита Андрић Проф. др Јасмина Татар Анђелић Доц. др Јагода Гранић Проф. др Октавија Неделку Проф. др Давиде Астори Проф. др Жан-Пол Мејер Проф. др Михај Радан Проф. др Виторио Дел`Аквила Проф. др Ђорђета Раца Проф. др Надежда Силашки Проф. др Љубица Влаховић Проф. др Игор Лакић Проф. др Сабина Халупка Решетар Проф. др Биљана Радић-Бојанић Проф. др Ксенија Шуловић
Рецензенти:	Проф. др Славица Перовић, Универзитет Црне Горе Проф. др Мира Трајкова, Универзитет Св. Кирил и Методиј у Скопљу, Македонија Проф. др Драган Коковић, Универзитет у Новом Саду, Србија

ISBN 978-86-6065-475-7

У Зборнику су штампани изабрани радови изложени на конференцији *Језици и културе у времену и простору 7*, одржаној на Филозофском факултету у Новом Саду 18. и 19. новембра 2017. у оквиру

NAGLASCI U GOVORU HRVATSKIH JEZIKOSLOVACA

Naglasna norma hrvatskoga standardnog jezika izaziva stalne i velike prijemore u jezikoslovnim krugovima i u javnosti što govori o njezinoj neustaljenosti i nestabilnosti. Kao osobe koje se profesionalno bave jezikoslovljem i kao govornici hrvatskoga standardnog jezika, upravo bi jezikoslovci kroatisti trebali biti najuzorniji govornici. U radu se istražuje pridržavaju li se jezikoslovci kroatisti kodificirane akcentuacije, uživa li hrvatska kodificirana prozodija prestižnost među hrvatskim jezikoslovcima. Analizirani govoreni korpus obuhvaća snimke jezičnih savjeta 30 hrvatska jezikoslovca kroatista emitirane od 2015. do 2017. na Hrvatskome radiju u emisiji *Govorimo hrvatski*. Analizirani jezikoslovci podijeljeni su u dvije skupine: one koji imaju visinski (tonsko-dinamički), četveronaglasni sustav te one s udarnim (dinamičkim) naglasnim sustavom u kojem se razlikuju dugi i kratki naglašeni slogovi, ali bez tonske razlike. Pokazuje se da je organski prozodijski temelj i kod jezikoslovaca vrlo otporan te da vrlo često odstupaju od naglasne norme.

Ključne riječi: jezikoslovci kroatisti, hrvatski standardni jezik, naglasna norma, udarni naglasni sustav

1. UVOD

1.1. Kompetentni govornici hrvatskoga standardnog jezika

Implementacija standardnog jezika odvija se ponajprije u obrazovnom procesu, iako ne i samo u njemu. Mediji, javni istupi i pedagoška praksa prilike su u kojima se treba ostvarivati općeobvezatni tip standardnog jezika. Iako bi nastavnici trebali biti model prema kojem učenici oblikuju svoje govorne i jezične kompetencije, rezultati pedagoških i lingvističkih istraživanja govore o neučinkovitosti institucionalnog učenja hrvatskoga jezika u školi, o zanemarivanju ortoepskih vježbi i usmenoga izražavanja te pokazuju da neki učitelji ni sami nisu usvojili naglasni i glasovni sustav hrvatskoga jezika, pa da zato i ne rade s učenicima na razvijanju pravogovorne norme (Težak, 1996; Pavličević-Franić, 2005; Martinović i Pudić, 2013). Uzor bi trebali biti i medijski govornici te govornici koji javno istupaju, ali ni oni to često nisu (Jonke, 1956; Škavić, 1994; Škarić i Varošaneć-Škarić, 1996; Delaš, 2003).

Profesionalnim, kompetentnim, modelskim govornicima pripadaju i jezikoslovci. Kao jezikoznanci, oni sastavljaju pravopise, školske gramatike, rječnike, jezične savjetnike, dijele jezične savjete te medijski i javno istupaju, a neki su od njih i nastavnici na visokoškolskim ustanovama. Od svih se njih očekuje jezična i govorna kompetentnost, uporaba standardnog jezika ne samo u pisanoj nego i u govornoj komunikaciji. Njihov je zadatak i poziv ne samo učiniti normu stabilnom, nego je i primjenjivati, pa su istodobno i donositelji i nositelji hrvatskoga standardnog izgovora. Hrvatski jezikoslovci pripadaju uskoj akademskoj filološkoj zajednici koja bi trebala upotrebljavati viši varijetet, birani stil kakav se u normativnim priručnicima navodi kao poželjan.

1.2. Naučljivost norme (proizvodnja)

Viši varijetet odnosi se na suvremenu propisanu naglasnu normu, tj. na ono što se kao norma navodi u priručnicima, ali takva norma nije ni usuglašena ni jedinstvena, pa nije ni ovjerena u uporabi. Martinović

(2017) kao problem navodi i nejasnoću oko toga nude li priručnici visoki ili neutralni varijetet te ističe da je “teško zamisliti govornika koji bi naglasio tekst koji je na tragu jednoga postojećeg normativnog priručnika” (Martinović, 2017: 96). Priručnici, primjerice, ne donose jedinstvena rješenja u složenicama, posuđenicama i vlastitim imenima. Komparativnom analizom suvremenih rječničkih priručnika i gramatika Martinović (2017) uočava da samo dva rječnika (NHKJ i HER)¹ i to nesustavno donose silazni ton nepočetnoga sloga (kao jedini lik ili kao dubletu, npr. *poljoprivreda*, *dekoltê*, *Austráljia*), iako su takvi naglasni likovi sasvim uobičajeni uporabi. U analizi naglasnih inačica tvorenica Martinović (ibid.) zaključuje da u NHKJ-u i HER-u nije neobičan silazni ton izvan početnoga sloga i na tvorbenoj razini (*kroatística*, *manipulátor*), a da su HJS i VRH skloni metatoniji radi izbjegavanja silaznoga tona nepočetnoga sloga (*kroatística*, *manipulátor*). Neutralno i u govoru uobičajeno pomicanje naglasaka prema početku riječi HJS i VRH propisuju (*životopis*, *mišolōvka*, *jezikoslōvlje*), a ŠRHJ mu se opire (*životōpis*, *mišōlōvka*, *jezikōslōvlje*). To su tek neke od aktualnih dvojbi i neslaganja u priručnicima pa neka rješenja u priručnicima pripadaju višem, a neka neutralnome varijetetu. O autorovu podrijetlu (primjerice, kontinentalnom ili mediteranskom) ovisi i koji će naglasci biti zabilježeni u normativnim priručnicima. Primjere za to navodi Martinović (ibid.): HER donosi množinu imenica *pójam – pójmovi*, *sájam – sájmovi*, *vâl – vâlōvi* s dugouzlaznim naglaskom i riječ je o tzv. kontinentalnom naglašavanju, za razliku od kratkouzlaznog: *pójmovi*, *sájmovi*, *vâlōvi*, i tzv. mediteranskom naglašavanju koje donose autori NHKJ-a.

Načelno, razlika između višega (kodificiranoga) i nižega varijeteta jest u tome što se u višem podrazumijeva da su usvojena četiri naglasaka i zanaglasna dužina, da se dosljedno primjenjuju distribucijska pravila, pomicanje naglasaka na proklitiku, razlikuje se dugi i kratki slogotvorni *r* te se naglasno razlikuju određeni i neodređeni oblici pridjeva. U nižem pak varijetetu dovoljno je da je usvojeno naglasno mjesto (ne i ton), neutraliziraju se dugi i kratki slogovi, *r* je uvijek kratak, nema zanaglasnih dužina ni razlikovanja u oblicima pridjeva te je blizak udarnome sustavu. Martinović (ibid.) postavlja temelje opisu naglasne norme neutralnoga varijeteta, a analizirajući upravo govor jezikoslovaca utvrđuje da je njihov govor amalgam višega, neutralnog i nižega varijeteta. Visokom bi varijetetu pripadalo, primjerice: *nekoliko pòdātākā*, *křvniĳ*, *nā vlāk*, *zā mene*, niskom: *nekoliko podātaka*, *křvnik*, *na vlāk*, *za mēne*, a neutralnom (a tako se čuje i u govornoj praksi): *podātākā*, *křvnik*, *na vlāk*, *za mene*.

Ivo Škarić (2007: 122-129) naglasnu je normu promatrao kroz tri idioma: klasični, prihvaćeni i prihvatljivi hrvatski idiom. Klasični je idiom nastao normativističko-politički i riječ je o prozodiji riječi koja je preuzeta („klonirana“) iz novoštokavskih govora. Prihvaćeni idiom nastao je spontano, a prihvatljivi nastojanjem govornika da ili dosegnu klasični tip ili da se iz novoštokavskoga idioma približe prihvaćenomu. Za prihvaćeni tip kaže da je „spontano optimiran“, da se njime govori u kulturnoj, školskoj, političkoj, gospodarskoj, novinarskoj i inoj javnosti te da je tronaglasan (bez kratkouzlaznoga). Prihvatljiv tip ima četiri naglasaka, ali je trajanje svih dugih slogova donekle skraćeno, a kratkih ponešto produljeno.

Naglasni sustav hrvatskoga standardnog jezika visinski je četveronaglasni sustav (tonsko-dinamički) s kraćinama i zanaglasnim dužinama te s promjenjivom i nepromjenljivom paradigmom. Takav se visinski naglasni sustav ostvaruje u nekim slavonskim i dalmatinskim govorima te u novoštokavskim govorima izvan Hrvatske. U kajkavskom i čakavskom području česti su tronaglasni sustavi, u slavonskim štokavskim govorima postoje i peteronaglasni sustavi. Udarni naglasni sustav (dinamički) karakterističan je za urbane centre kajkavskoga i čakavskoga područja. Mjesto naglasaka u njemu razlikuje se od mjesta naglasaka u standardnome jeziku. Naglašeni slogovi mogu se razlikovati po trajanju (dvonaglasni sustav) ili mogu biti iste dužine (jednonaglasni sustav).

¹ Kratice kojima ćemo se služiti: HJS = *Hrvatski jezični savjetnik* (1999). E. Barić i dr. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine. Zagreb; NHKJ = *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* (2007). V. Stjepan; Z. Ivan; M. Grasselli-Vukušić. NZ Globus. Zagreb; VRH = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (2015). Ur. Lj. Jojić, Školska knjiga. Zagreb; HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (2002). Ur. Lj. Jojić i R. Matasović. Novi Liber. Zagreb. ŠRHJ = *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (2012). Školska knjiga, Zagreb. HJP = *Hrvatski jezični portal*, mrežna rječnička baza, <http://hjp.znanje.hr/>

Iako nema kraja u kojem se govori standardnim jezikom, nego ga svi uče, ipak su govornici visinskoga sustava u velikoj prednosti jer hrvatsku standardnu prozodiju usvajaju kao sloj materinskoga idioma. Govornici pak udarnoga i dijalektnoga tronaglasnoga sustava moraju učiti visinski naglasni sustav poput stranoga jezika i u njegovoj produkciji nisu spontani te često neće ni dosegnuti razinu onih koji su visinski usvajali spontano. To potvrđuju rezultati testiranja naglasnih kompetencija studenata fonetike i kroatistike nakon položenih kolegija u kojima se obrađuje hrvatski naglasni sustav.² (Pletikos Olof, Vlašić Duić, Martinović, 2016). Studenti koji su odrasli u štokavskim krajevima ili kojima barem jedan od roditelja potječe iz kraja u kojem se govori štokavski četveronaglasni sustav u testovima proizvodnje naglasaka mnogo su manje griješili od studenata s udarnim naglasnim sustavom. Važno je napomenuti da je u produkciji beznačenjskih riječi s označenim naglaskom ta razlika bila osjetno manja, što pokazuje da studenti s visinskim naglasnim sustavom spontano, a ne naučenom vještinom dolaze do visokoga postotka točnosti.

Kao što uspjehnost studenata u učenju proizvodnje hrvatskih standardnih naglasaka ovisi o polaznom idiomu, smatramo da će i kod hrvatskih jezikoslovaca kroatista početni idiom u velikoj mjeri odrediti stupanj usvojenosti standardnoga naglasnoga sustava, tj. da će početni idiom na razini ostvarenja naglasaka riječi biti moguće percipirati, kako za govornike iz idioma s visinskim naglasnim sustavom, tako i govornike iz idioma s udarnim naglasnim sustavom. Također, pretpostavljamo da govornici porijeklom iz udarnoga naglasnoga sustava, čak i ako su jezikoslovci kroatisti, čak i ako svoju izvedbu pripreme i u čitanju je slušno nadziru, ipak neće moći u potpunosti ostvariti osobine naglasaka specifične za tonski naglasni sustav u kategorijama tona i trajanja.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Analizirani korpus čine jezični savjeti u radijskom emisiji *Govorimo hrvatski* emitirani od rujna 2015. do listopada 2017. u Obrazovnom programu Prvoga programa Hrvatskoga radija. Savjete su čitali jezikoslovci kroatisti, dakle, riječ je o autorskom čitanom tekstu. Svaki savjet traje oko dvije minute. Ukupno je analizirano 30 jezičnih savjeta, tj. 30 hrvatskih jezikoslovaca (nisu analizirane najave voditelja u tim emisijama). Jezikoslovci su članovi sljedećih institucija: Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (11), Zavoda za lingvistička istraživanja HAZU (2), Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža (2), Filozofskoga fakulteta u Zagrebu (2), Rijeci (2), Zadru (2) i Osijeku (2) Službe za jezik i govor Hrvatske radio-televizije (2) i ostali (5)³. U analizi ćemo jezikoslovce nazivati govornicima i koristiti se kraticama G 1 – G 30. Autorice rada slušale su i bilježile naglasne ostvaraje u riječima s obzirom na mjesto naglasaka, trajanje naglašenoga vokala, ton naglašenoga vokala (dugouzlazni, dugosilazni, kratkouzlazni i kratkosilazni) i zanaglasnu dužinu.

Slušanjem i bilježenjem naglasaka i zanaglasnih dužina najprije smo utvrđivale pripada li govornik 1) udarnome (dinamičkome) sustavu s prevladavajućim jednim ili s dva udarna naglasaka (dugim i kratkim) te s rijetkim ostvarajima uzlaznog tona ili 2) visinskome (tonsko-dinamičkome) naglasnom sustavu sa sva 4 naglasaka. Bilježile smo kakvo je mjesto naglasaka (zapisivale pogrešna mjesta), koji je naglasni inventar s obzirom na ton i trajanje (DU, DS, KS i KU), kakvo je trajanje naglašenoga vokala (opreka dugo-kratko) te ostvaruje li se zanaglasna dužina (ostvaruje se, skraćena je, izostaje ili je preduga).

² Istraživanje je provedeno 2016. godine. Sudjelovalo je 60 studenata s Odsjeka za fonetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i s Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Ukupni rezultati: test znanja o naglascima (pravila i bilježenje) riješili su s točnošću od 63 %, testove percepcije naglasaka s točnošću od 65 %, a u proizvodnji naglasaka ostvarili su 62 % točnosti. Rezultati su analizirani i s obzirom na polazni idiom studenata. Ti rezultati u kategoriji proizvodnje pokazali su da su studenti s polaznim udarnim idiomom KS ostvarili sa 77 % točnosti, DS 57 %, KU 19 %, a DU 24 %. Studenti s polaznim visinskim naglasnim sustavom značajno su bolji: KS 82 %, DS 75 %, KU 84 %, a DU 59 %. U produkciji mjesta studenti s polaznim udarnim sustavom ostvarili su 93 % uspjehnosti, a studenti s visinskim polaznim sustavom sva su mjesta naglasaka ostvarili točno (100 %).

³ Zaposleni u srednjoškolskim ustanovama ili umirovljeni jezikoslovci kroatisti.

Ton je analiziran samo u silaznim intonacijskim jedinicama jer se samo u njima u potpunosti mogu ostvariti naglasci riječi (Škarić, 1991: 319). Naime, ton nije samo obilježje riječi nego i većih cjelina – intonacijske jedinice i rečenice. Svaka se rečenica sastoji od jedne, dviju ili više intonacijskih jedinica. Često je teško odrediti što pripada tonu riječi, a što kretanju tona u intonaciji rečenice. Silazna intonacijska jedinica je tonski najneutralnija i u njoj se najpotpunije ostvaruju tonske osobine naglasaka pa se i akustičke analize naglasaka rade upravo u silaznoj intonaciji. U hrvatskome jeziku takva je intonacija češća od uzlazne i ravne. Nalazi se u završnim intonacijskim jedinicama izjavnih i uskličnih rečenica te upitnih rečenica s upitnom riječi. Česta je i u nezavršnim intonacijskim jedinicama, u lipitanjima i pitanjima bez upitne riječi. Budući da rečenična intonacija utječe na prepoznavanje naglasaka riječi, u analiziranim snimkama prepoznavanje naglasaka znatno je otežano, a izvan rečeničnoga naglasaka (jezgre, fokusa) gotovo je i nemoguće. Primjerice, u upitnoj rečenici *Padao je snijeg?* naglasak riječi *snijeg* (DS) zvučat će kao uzlazni zbog uzlazne rečenične intonacije.

Cilj je slušanja bio utvrditi kakav je naglasni inventar jezikoslovaca kroatista te griješe li u ostvarivanju standardnih naglasaka s obzirom na mjesto, ton/trajanje i zanaglasnu dužinu. Pretpostavile smo da, unatoč tome što je riječ o nadziranoj proizvodnji, tj. o već pripremljenome, čitanome autorskom tekstu kompetentnih govornika, jezikoslovci kroatisti neće moći sakriti svoj polazni idiom te da će u dvominutnom govoru više griješiti oni koji dolaze iz neštokavskih krajeva koji nemaju četveronaglasni polazni sustav. Pretpostavile smo također da ćemo kod jezikoslovaca koji ne dolaze iz četveronaglasnoga sustava naići na tronaglasan inventar (DU, DS, DU, ali bez KU i bez zanaglasnih dužina), kakav opisuje Škarić (2007) i naziva ga prihvaćenim tipom općega hrvatskoga jezika, za koji tvrdi da je i najrasprostranjeniji. Pretpostavile smo i da će dio jezikoslovaca koji dolaze iz visinskoga četveronaglasnog sustava imati regionalno obilježen izgovor, osobito na razini zanaglasne dužine koja se ostvaruje kao preduga.

Budući da za neke naglasne oblike nema suglasja, uzimale smo ih kao točne u svim inačicama u kojima su zapisane u priručnicima. Zato nije pogrešno *filozofskī* kako izgovara G 2 jer takav naglasak kao prvu ponudu donosi HJS, a kao drugu *filòzofskī*, dok HJP, VRH i NHKJ donose samo *filòzofskī*; nije pogrešno *u bolēsti* (G 23) jer tako donose VRH i HJS, dok HJP donosi *u bōlēsti*, a NHKJ oboje; nije pogrešno *slūšatelj* (G 18) kako donose VRH i NHKJ, dok HJP i HJS donose *slūšatelj*; *nāime* (G 19) kako donosi VRH, dok HJP i HJS donose *nāime* (NHKJ nema tu riječ); pridjev *kratak* jedan jezikoslovac je izgovorio s DU: *kráta*k (G 29), a riječ je tripletnom naglasnom rješenju: NHKJ ima *kráta*k i *kràta*k, HJS *kràta*k i *kráta*k, HJP *kràta*k, a VRH *kràta*k i *kráta*k. Naglasne izvedbe hrvatskih jezikoslovaca koje smo označile kao pogreške pripadaju, dakle, samo nespornome dijelu korpusa (prema navedenim rječnicima i priručnicima u kojima smo provjerile naglasni lik riječi).

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

3.1. Jezikoslovci s udarnim sustavom

Udarnom sustavu pripada 15 analiziranih jezikoslovaca kroatista (50 %). Govornici koji su svrstani u ovu skupinu ostvaruju pretežno udarne naglaske (jedan ili dva udarna naglasaka), u pravilu ne ostvaruju zanaglasne dužine, a KU i DU ostvaruju rijetko. Rezultate analize prikazat ćemo analizom primjera ostvarenja naglasaka riječi za svakog jezikoslovca zasebno (od G 1 do G 15). U primjerima najprije ističemo pogreške u mjestu, zatim pogreške u tonu i/ili trajanju naglašenoga vokala (kod uzlaznih naglasaka visok ton se proteže i na početak zanaglasnog vokala), a zatim komentare vezane uz odstupanja i prelaženja naglasaka na proklitiku. Kod pogrešaka u vrsti naglasaka nećemo razdvajati pogreške tona i pogreške trajanja. U povezanome govoru vrlo je teško sa sigurnošću percipirati trajanje naglašenoga vokala, pa je temeljni znak za ostvarenje pogrešnog naglasaka riječi zapravo ton.

G 1: Pogreške tona i/ili trajanja: *prīmjer*, *količina*, *prīdjevi*, *prībližna*, *pīsati*, *četrděset*, *desētinke*, *račūnima*, *vrijēdnost*, *oznāčava*, *zārez*, *pīsati*, *tridesētak*, *čētiri*. Rijetko ostvaruje KU: *jēdan*, *jedinice*,

tisućica, nàpisane, četiri, a DU još rjeđe: *cijélo, povézati*. Zanaslasnu dužinu ne ostvaruje. Budući da niti jedan govornik u ovoj skupini ne ostvaruje zanaslasne dužine, ovu primjedbu nećemo ponavljati kod svakog govornika posebno.

G 2: Griješi u mjestu: *studènti, skraćènicom, proučàva, telefònskom, nè zvuči, fàkultetsko*, u tonu i/ili u trajanju: *jèzika, skraćènicom, studènti, zàmislite, žargònu, nàstale, obrazovànje, pòkriva, fakùltet, pòhada, dòbro, skràćuje, hrvatski, zàstarjeli*. Naglasak na proklitiku pomiče i kad ne treba (hiperkorektno): *nè zvuči*. Nema uzlaznih naglasaka.

G 3: Pogreške tona i/ili trajanja: *nèmojte, ispričajte, izvija, osvìrnuli, pòstupak, razùmjeli, svìnuti se, iskrìviti se, ugànuti, nèsvršena, nàletima, situàciji, pòstupka, ispričajte se*. Ostvaruje KU umjesto KS naglasaka: *čàvao* umjesto *čàvao*. Ima ponešto KU: *iščašiti, izvìnite spòmenutim, kòntekst, učinio, izràžava, upòtrijebljen, òpravdati* i rjeđe DU: *na počétku, izvínuti*. Ostvaruje prelaženje naglasaka na proklitiku: *ù stranu, ù tom, òd vas*.

G 4: Pogreške tona i/ili trajanja: *elìte, negàcijom, talàsaj, talàsati, gìbati se, pòdređeni, znàčenjima, čovječànstva, ne pokrèći, ponàšanja, pòstavljaj*. Ima ponešto KU: *vòdenoj, valòvit, prenèsenom, talàsaju, upozòrava, živòtu*, ali i uzlazni umjesto silaznoga: *pàmetuj, pòticaj umj. pàmetuj, pòticaj*. DU je rijedak: *zamjèrati, problème*.

G 5: Griješi u mjestu: *pàhuljice, protumàčiti, čokolàdna*. Pogreške tona i/ili trajanja: *prìlikom, samoposlužìvanju, kòmpot, marmelàde, prepòznaje, paštèta, jùha, òdnos, prìdjeve, protumàčiti, dučàna, salàta, kàvine, nàmaz, kràćenjem, nàpravljena, òdnosne, čokolàde* te prelaženje na proklitiku također s KS: *zà nju*. Nema uzlaznih naglasaka.

G 6: Pogreške tona i/ili trajanja: *nàstavna, organizàciji, škòlska, òdmor, zàvršnih, ràzreda, rànije, nàstave, djèca, zàkonu, završàva, fakultète, prìvim, òstalog*. Ima i ponešto KU: *ministar, pìtanje, počìnje, uobičajeno, kòristi, dòbro, propisuje*. Nema DU.

G 7: Pogreške tona i/ili trajanja: *dijàmant, gòvori (prez.), ròman, nàkit, čèlik, brìljantan (VRH: brìljantan, HJP brìljantan), kristalìziran, brìšen, nèbrušen, rijètkost, brìljantni, brìljant, brìlijant*. Ima i KU: *tàlenta, nèbrušeni, dijamànta, dràgulj, najcjenjeniji, dòpuštena, òbrađen, žèlite*, ali nema DU.

G 8: Pogreške tona i/ili trajanja: *pòsjetiti, òdređenu, po stràni, ìzaći, izàziva, ìzlazi, govòriti, pòsjetiti, prihvatljiva, pròstora, ùlaz, ùlazak, ùlaženje, ùlazi, prìmjer, jedìnice*. Rijetki su KU: *kòncert, povèzuje, pròlazi*, a DU nema.

G 9: Pogreške tona i/ili trajanja: *minùta, obèćajemo, ogràničen, rijèčima, stàndardnom, prìdjev, oblika, skraćìvanja, prìpaziti, obliku, fakùltet, òdređènje*. Ima ponešto KU: *pòlažemo, ìmati, dòlazi, sùsrećemo, òdređeni, dogòvoreno*, a DU nema.

G 10: Pogreška mjesta: *neistinita*. Pogreške tona i/ili trajanja: *frazème, svakòdnevno, dànas, glàsina, ìzmišljenu, opčènito, sìntagma, nàstanku, podùdara, podrijètlju, razmìšljamo, dòsjetili, dòmaća, kàko, pròvjerenost, ùpisana, uobičajeni, nàstao, novinàrstvu, slòva (G mn), prìvo*. Prelaženje na proklitiku uvijek je s KS: *ò tome, òd toga*. Rijetki su KU: *dòlazi*, dvaput na mjestu DU: *posùmnjati, nìsu*.

G 11: Pogreške tona i/ili trajanja: *gòvorimo, međùtim, poštàpalice, pòstaju, rečènici, nìste, gnjavàža, počètku, znàčenje, zakàsno, zanimljivom, u hòdu, žèlimo, izlàganje, prìdobijem, tràžeći, kàzati, slùšatelje, pòdignuti, govornìka, kàšnjenje, òdređeno, vrijème*. Prelaženje naglasaka na proklitiku s KS: *nà njih, nà sreću, òd nas*. Nema uzlaznih naglasaka.

G 12: Griješi u mjestu: *sìnonima (G mn)*. Pogreške tona i/ili trajanja: *dànas, prošèćite, zràku, pòrodice, pùta, stàndardni, hrvatski, pòpraćen, kòristiti, kòristimo, okòristiti, upotrebljavati, dòbro, vesèli, osòbita (VRH osòbita i òsobita; HJP òsobita), prìjelazan, zàmjenice*. Prelaženje na proklitiku s KS: *nè možemo, ò tome*. Nema uzlaznih naglasaka.

G 13: Pogreške tona i/ili trajanja: *udomàćile, zàpravo, čìni se, sìntagma, stàndard, prìmjere, situàcija, pròdati, iznàjmiti, navèdene, prònaći, sklàdu, jèzikom*. Nema uzlaznih naglasaka.

G 14: Pogreške tona i/ili trajanja: *gòvornici, dogovàraju, kìno, nàstaje, rješàvaju, znàčenjskom, ràzlikom, društvo, nè ide, gramàtičko, òdnosna, vèznička, òdnosi, pòznaje, rečènicama, pròblem, kòji*. Nema uzlaznih naglasaka.

G 15: Pogreška mjesta: *dòbivaju*. Pogreške tona i/ili trajanja: *hŕvatskom, nŕje, kòjega, kòpija, jèziku, prŕimjer, prètežno, dokùmenta, zakljùčimo, originàla, upotrebljāvati, ispùnjavajmo, èngleskom*. Ima ponešto KU: *pàpir, òno, jèdan* i DU: *dobívala, papíra, vjerodòstojni*. Zanaslasne dužine uglavnom skraćuje, ali ima i nekoliko primjera predugih (čak i dvostrukih) zanaslasnih dužina (*kopŕjā, primjerākā, novīnā*).

Svi jezikoslovci koji pripadaju udarnome sustavu griješe u tonu i u trajanju naglašenoga vokala. Svatko od njih ima više od dvanaest pogrešaka tona u silaznim intonacijskim jedinicama, što je vrlo velika količina odstupanja od standarda budući da se radi o samo dvije minute čitanoga teksta. Pet govornika udarnoga sustava griješi i u mjestu naglasaka (2, 5, 10, 12 i 15). Pet govornika nikad ne ostvaruje uzlazne naglaske riječi u silaznim intonacijskim jedinicama (2, 5, 11, 13 i 14). Deset govornika ponekad ostvaruje KU, a četvero od njih rijetko ostvaruje i DU (1, 3, 4 i 15). Zanaslasnu dužinu ostvaruje samo jedan govornik i to predugu (15), a ostali je ne ostvaruju. Dva jezikoslovca (3 i 4) umjesto KS ostvaruju KU. DS se u istoga govornika nerijetko ostvaruje kao tipičan DS, ali i kao skraćen (npr. *re:d, pet, broj*) ili se pak ista riječ ostvaruje kao KU i kao DS (*čètiri i čètiri*). U ostvarivanju naglasaka riječi najviše iznenađuje podatak da govornici udarnoga sustava češće izostavljaju izvedbu dugouzlaznoga naglasaka, nego kratkouzlaznoga.

Pomicanje naglasaka na proklitiku ostvaruju, ali nedosljedno i netočno. Ono bi se trebalo ostvariti u izgovornoj cjelini prijedloga i nenaglašenoga oblika zamjenice (*zā nj, prēdā se*), prijedloga te I jd. zamjenice *mnom* (*sā mnōm*), riječne čestice *ne* i neprefigiranih glagola u prezentu (*nē znam*). Silazan ili uzlazan ton na proklitici povijesno je uvjetovan pa se naglasak pomiče neoslabljeno (kao silazan, npr. *nā pamēt*) s riječi koje silazni naglasak imaju na mjestu praslavenskih iskonskih silaznih naglasaka, a oslabljeno (kao uzlazan, npr. *nē znām*) s riječi u kojima je silazni naglasak nastao od praslavenskoga akuta. Jezikoslovci koji pripadaju udarnome sustavu često ne ostvaruju pomicanje, a ako ga pak ostvaruju, ono je neoslabljeno, npr. *zbōg toga, ũ tome, òd toga, òd vas, nā njih, nā sreću, òd nas, zā nju* (samo G 3 u dva slučaja ostvaruje oslabljeno pomicanje). Posebno je zamjetna pogreška hiperkorektnosti, kad nema uvjeta za pomicanje, a govornik pomiče naglasak na proklitiku (G 2, *nē zvuči*).

Nakon analize potražile smo i podrijetlo analiziranih jezikoslovaca (prema mrežno dostupnim biografijama) da bismo mogli utvrditi njihov polazni idiom. Za 15 govornika za koje smo, na temelju analize naglasaka riječi utvrdili da pripadaju udarnome sustavu, potvrđeno je da su podrijetlom iz krajeva s udarnim zanaslasnim sustavom: iz Zagreba (10), Rijeke (2), Zaboka (1), Krapine (1) i Gorskog kotara (1).

3.2. Jezikoslovci s visinskim sustavom

Drugo skupini jezikoslovaca pripada preostalih 15 jezikoslovaca. Oni u svojem sustavu imaju sva 4 naglasaka, a zanaslasne dužine variraju od kratkih (i izostajanja) do izrazito dugih.

Govornik 16: Ima sva četiri naglasaka, ali i nekoliko pogrešaka u tonu i trajanju: *dòlazi, odmòri se* (imp.), *preseljāvati, zakāsni, elèmenta*. Prelaženje ostvaruje i s uzlaznim: *nā drugo, ũ tom, zbōg toga*. Ostvaruje KU umjesto KS (dvaput tako ostvaren): *glàgola* (G mn). Zanaslasne dužine su skraćene.

G 17: Ostvaruje sva četiri naglasaka, ali ima pogreške u tonu i trajanju: *jèdan, pròvođenja, ũvođenja, znāčenje*. U riječi *stùdijama* ostvaruje KU umjesto DS naglasaka (treba: *stùdijama*). Zanaslasne dužine su skraćene.

18: Ima sva četiri naglasaka, ali kratkouzlazne često dulji pa u riječima *slično, paroními, dákle* i *dvāju* ostvaruje duge uzlazne naglaske umjesto kratkih (*slično, paroními, dvāju, a dàklē* – HJP i *dákle* – VRH). Skraćuje zanaslasne dužine.

G 19: Ima sva četiri naglasaka, ali vrlo često ima KS umjesto KU: *pòkrīvā, ũtjecati, vīsoko, òbrazovānŕh, upòznajū, hŕvātskōga*, pa čak i KS umjesto DU npr. *sùstāvu* (treba *sústavu*). Silazni naglasak redovito prelazi na proklitiku *nā sreću, ì slūžē, zā tō*, nerijetko i kao neoslabljen, npr. *ũ škōli, ì daljē*, iako bi trebao prijeći kao oslabljen (s KU). Zanaslasne dužine su izrazito duge *mnògŕm, mnògŕ* i

nerijetko su baš one indikator lokalnoga govora ne samo zbog njihova predugoga trajanja, nego i zbog toga što su ti dugi vokali redovito zatvoreni: *rázličitōst*, *pīšē*, *glāsōvā*, *ī daljē*.

G 20: Ostvaruje sva četiri naglasaka i zanaglasne dužine. Ima dvije pogreške tona: *nestāndardnim* i *krātkim* umjesto *nestāndardnim* i *krātkim*.

G 21: Ostvaruje sva četiri naglasaka. Griješi u tonu: *međūtim*, *rōditeljima* (umjesto *međūtim*, *rōditeljima*). Dužine su preduge i vokali su u njima zatvoreni (*závisnōst*, *povèzujē*, *prīlīkā*, *īzrāzi*, *zātō*, *rābē*, *īpāk*).

G 22: Ostvaruje sva četiri naglasaka i zanaglasne dužine. (Više puta ostvaruje naglasak *Tijēlovo*, pa iako svi priručnici navode naglasak *Tijēlovo*, autorice ovoga rada mogu potvrditi da se DS koji navode priručnici u uporabi ne ostvaruje pa to ne treba nužno smatrati pogreškom.)

G 23: Ostvaruje sva četiri naglasaka i zanaglasne dužine te ostvaruje prelaženje silaznih naglasaka: *okò sebe*, *òd tīh*, *dò togā*.

G 24: Ostvaruje sva četiri naglasaka i vrlo duge zanaglasne dužine koje zvuče regionalno. Ostvaruje prelaženje silaznih naglasaka: *òd togā*.

G 25: Ostvaruje sva četiri naglasaka i skraćene zanaglasne dužine koje često i potpuno izostaju. Griješi u tonu: *nāvodim*, *tèret*, *grānice*, *īscrpljeni*, *pōsrtati* umjesto: *nāvodim*, *tèret*, *grānice*, *īscrpljeni*, *pōsrtati*.

G 26: Ostvaruje sva četiri naglasaka, ali dulji kratke pa izgovara *zātō* umj. *zātō*, *rāspravljamo* umj. *rāspravljāmo*. Zanaglasne dužine su skraćene.

G 27: Ostvaruje sva četiri naglasaka. Pogreške mjesta: *eurōpski*, *zāpleten*, *bōžanske*, *sirakūškom*, *elemēnata*. Zanaglasne dužine su skraćene.

G 28: Ostvaruje sva četiri naglasaka, ali dulji kratke i griješi u tonu pa umjesto uzlaznoga ostvaruje silazni naglasak: *īspadā*, *přvōme*, *kratkosīlazan*, *dugosīlazan*, *naglāšujū*, *nāglāšen*, *gūbī* umjesto: *īspadā*, *přvōme*, *kratkosīlazan*, *dugosīlazan*, *naglāšujū*, *nāglāšen*, *gūbī*. Ostvaruje i duljenja kratkoga naglasaka: *jāsna* i *jāsna* umj. *jāsna* ili *jāsna* (dubleta). Silazni naglasak prebacuje na proklitiku: *zbòg togā*, *ò tomē*. Ima preduge zanaglasne dužine: *nāglāšen*, *ne gūbī*, *zbòg togā*.

G 29: Ostvaruje sva četiri naglasaka, ali griješi u tonu pa često ima KS umjesto KU: *kòritu*, *jèziku*, *īgri*, *přtjecati*, *ūtjecati*, *nōvac*, *mīruje*, *pòticati* umjesto: *kòritu*, *jèziku*, *īgri*, *přtjecati*, *ūtjecati*, *nōvac*, *mīruje*, *pòticati*. Ponekad ima preduge dužine (*micānje*, *nastajē*), a ponekad dužine izostaju (*mīruje*, *tēče*).

G 30: Ostvaruje sva četiri naglasaka, a zanaglasne dužine su skraćene. Naglasak ponekad ne prelazi na proklitiku: *bez njē* ili *òd nas*, *zà njih*.

Visinskome sustavu pripada 15 govornika (50 %), dakle preostala polovica analiziranih jezikoslovaca ostvaruje sva četiri uzlazna naglasaka. Prema dostupnim mrežnim podacima o podrijetlu tih jezikoslovaca, njih 11 potječe iz štokavskoga kraja: Osijek i okolica (2), Vukovar (1), Kneževo/Baranja (1), Zadar (1), Metković (1), Split (1), Knin (1), Imotski (1), dalmatinsko zaleđe (2), tri su govornika iz kajkavskoga područja (Krapina, Zagreb i Prelog), a jedan je s otoka Hvara. Osmero govornika (podrijetlom iz Vukovara, Metkovića, Imotskoga, Krapine i Zagreba) griješi u tonu (KS umjesto KU ili DU: G 16, 17, 19, 20, 25, 28, 29 i uzlazni umjesto silaznoga: G 16 i 17), a jedan griješi u mjestu (G 27, Zadar). Dva govornika umjesto KU ostvaruju DU naglasak (G 18 i 26). Naglasak uglavnom pomiču na proklitiku (neoslabljeno i oslabljeno), iako neki u tome nisu dosljedni pa ga znaju i ne pomicati (G 30) ili ga prebacuju neoslabljeno, a trebalo bi oslabljeno (G 19). Ostvaruju zanaglasne dužine (G 20, 22 i 23), ali neki ih ostvaruju skraćene (G 16, 17, 18, 25, 26, 27 i 30). Pet govornika ima preduge zanaglasne dužine koje zvuče regionalno ne samo zato što su preduge, nego i zato što su vokali u njima nestandardni, prezatvoreni (G 19, 21, 24, 28 i 29). U ovoj skupini ukupno 9 govornika griješi u tonu (među njima i podrijetlom štokavci). Troje govornika koji ne griješe dolaze iz novoštokavskoga područja, a jedan iz kajkavskoga.

3.3. Ukupni prikaz naglasnoga sustava i ostalih elemenata govornoga statusa

Pogreške naglasnoga tona ima svih 15 jezikoslovaca iz prve skupine i 8 jezikoslovaca iz druge skupine (23 od 30) pa ukupno u tonu griješi 77 % analiziranih jezikoslovaca, a u trajanju naglašenoga vokala 83 % (15 jezikoslovaca iz prve skupine i 10 iz druge jer još dvoje dulji KU naglasak). U mjestu ih griješi ukupno 23 % (6 iz prve i 1 iz druge skupine). Zanaglasne dužine uopće ne ostvaruje gotovo polovica jezikoslovaca (47 %), skraćenu zanaglasnu dužinu ima 23 % jezikoslovaca, a 17 % ih ima preduge zanaglasne dužine (sa zatvorenim vokalima). Jezikoslovci koji pripadaju udarnome sustavu rjeđe ostvaruju pomicanje naglasaka na proklitiku od onih koji pripadaju visinskome sustavu iako i jedni i drugi griješe pa pomiču nedosljedno i često neoslabljeno (kad treba oslabljeno).⁴ S obzirom na količinu i vrstu pogrešaka može se zaključiti da jezikoslovci pretežno govore nižim varijetetom, da su uglavnom usvojili naglasno mjesto, ali da griješe u mjestu naglasaka i u trajanju naglašenoga vokala, a da zanaglasne dužine ne ostvaruju, skraćuju ili su preduge i zato regionalno obilježene.

Jezikoslovci koji u svojem organskome govoru nemaju uzlazne naglaske očito su lakše i bolje svladali KU nego DU naglasak jer KU naglasak češće ostvaruju od DU. Neki od njih uspjeli su ponekad proizvesti i DU, ali njihov je inventar pretežno DS, KS i KU. Dakle, nije potvrđena pretpostavka da će govornici iz nenovoštokavskih krajeva imati tzv. prihvaćen, tronaglasni sustav bez KU. Zanimljivo je i da su u drugi, visinski sustav prema naglasnim ostvarenjima smještena i dva jezikoslovca (G 16 i G 30) koja podrijetlom pripadaju kajkavskome kraju te jedan koji pripada čakavskome (G 29), za koje se moglo očekivati da će biti uvršteni u skupinu s udarnim naglaskom. Oni međutim, nemaju prevladavajući udarni naglasak, nego ostvaruju i KU i DU griješe malo ili ne griješe uopće (G 30 je u svemu uzorna).

Iako se u radu bavimo naglascima riječi, fonetska slušna procjena pokazala je da jezikoslovci imaju i druga nestandardna govorna obilježja. Mnogi od njih imaju nestandardan, regionalno vrlo obilježen vokalski sustav. Zatvoren dugi vokal *a* ima G 17 (*jedan, ipak, tražiti*), G 22 (*različito, kolači*) i G 27 (*ukazati, stalno, zavidio, glavom, znači, trag, rad*). Zatvoren dugi *e* imaju G 20 (*skonidbe, Ante* (Gen.), *Mire* (Gen.), *kaže* i G 26 (u dugim: *redni, brojevi, često, neće, pet, upotrijebljena, jedna, početka, riječi* i u kratkim slogovima: *povezuje, jednu, čestica, deset, jedna, upotrebljava, treći, sljedeći*). Zatvorene vokale *e* i *a* u dugim slogovima imaju G 18 (*prerhodnoga, dakle, spavanje*) i G 24 (*blagdan, dragih, nazine, pravi, negacija, zanimljiva, filozofska, teološka, pitanja, ovoga, krasni; duše, stječemo*), a G 23 ostvaruje zatvorene duge *a* i *o* (*masno, spavati, izbaci, stvarnom, bol*). Zatvorene duge *a*, *e* i *o* imaju G 15 (*kopija, jedan, ono, tražiti, pet*) G 19 (*riječi, nemaju, razlike, glas, različitost, piše, glasova, dalje, piše*), G 21 (*zavisiti, zavisnost, povezuje, prilika, izrazi, zato, rabe, ipak*) i G 28 (*ispada, Težak, tome, prerhodnome, prezime, kratkom, tako, poteškoća*). Sinkopiranja, tj. izostavljanja zanaglasnih vokala imaju dva govornika: G 24 (*proslav'li, završ'li*) i G 28 (*zaključ'mo, razl'č'to*). Dakle, nestandardne, zatvorene vokale ima čak 11 govornika iz druge, visinske skupine te jedan iz prve, udarne skupine. Dva govornika visinske skupine imaju i sinkopiranja, što je također jako regionalno obilježje.

Govorna izvedba vlastitih tekstova većine analiziranih jezikoslovaca nije interpretativna nego čitačka. Govornici 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 21, 24 i 27 imaju vrlo česte uzlazne i ravne intonacije umjesto silaznih te visoke tonske početke intonacijskih jedinica (tzv. patetične lukove). Govornici 3, 5, 11, 13, 14, 15, 17 i 24 intenzitetski ističu gotovo svaku zadnju riječ u intonacijskoj jedinici (tzv. oksitonski ritam). Nedostatnu dikciju imaju govornici 22, 25, 27 i 29 (G 27 neke glasove potpuno ispušta: *zaprav'o umj. zapravo, ostav'la umj. ostavila, promatrat'umjesto promatrati*). G 8 i G 14 imaju distorziran izgovor glasova *č, ž, š*, G 17 glasova *c, z i s*, a G 29 ima oslabljene *c* i *z*. G 18 ima stražnji izgovor glasa *l*, a G 23 ima mediteransko *l*. G 17 ima vrlo visok i neugodan glas, a G 23 ima disfoničan glas.

Ako uzmemo u obzir cjelokupan fonetski status, samo je G 30 (podrijetlom iz kajkavskoga Međimurja) uzorna i u naglascima i u vokalima, ima uzornu dikciju i dobru interpretaciju. Istraživanje je pokazalo da polazišni idiomi s četveronaglasnim sustavom (npr. Metković, Slavonija, dalmatinsko

⁴ Rezultati pomicanja naglasaka na proklitiku nisu kvantificirani jer je u korpusu premalo primjera takvih pomicanja naglasaka (kog nekih ih govornika uopće nema).

zaleđe) ostavljaju u govoru jači trag na svim izgovornim razinama, a da se polazišni idiomi s udarnim naglasnim sustavom (npr. Zagreb, Rijeka) slabije prepoznaju u govoru.

4. ZAKLJUČAK

Ovo bi istraživanje bilo suvišno da smo njime htjeli dokazati kako ima i jezikoslovaca koji ne poštuju naglasnu normu. Naime, ne samo da se nerijetko može čuti da i jezikoslovci naglasno griješe ne samo u tonu nego i u mjestu naglasaka, nego neki od njih čak i otvoreno priznaju da se trude standardno naglašavati u svojim javnim nastupima, ali da ne uspijevaju. Svoje naglasne pogreške opravdavaju time da je njihovo uže područje bavljenja neko drugo. Ipak, to neke od njih ne sprečava da (iako su prema vlastitome priznanju naglasno nedovoljno kompetentni) zagovaraju uporabu višega varijeteta, tj. naglasne norme zapisane u priručnicima (ili čak klasične norme), pozivajući se na prestiž i ugled toga višega varijeteta. S druge pak strane ima jezikoslovaca koji otvoreno ističu da takav varijetet govorenoga standarda ne uživa prestiž ni ugled pa se i ne trude govoriti njime nego zagovaraju promjenu norme.

Takvim mišljenjima ide i prilog istraživanje odnosa prozodijskog sustava i percepcije stupnja standardnosti govornika (Pletikos 2010) koja su pokazala je da se, usprkos postojanju tonskog četveronaglasnog sustava, govor štokavske osnovice percipira tek neznatno standardnijim nego govor kajkavske ili čakavske osnovice čiji govornici ostvaruju pretežno udarni dvonaglasni sustav. Istraživanja percepcije zanaglasnih dužina pokazala su da se one ocjenjuje manje prestižnim i poželjnim, posebice nakon DU naglasaka (Lazić, Škarić, 2002; Škarić, Varošaneć-Škarić, 2003). Istraživanje provedeno sa studentima kroatistike u kojem su ocjenjivali poželjnost izgovora pokazala je da se tekst pročitani s propisanim naglascima, dosljedno primjenjujući distribucijska pravila, s prijenosom naglasaka na proklitiku i s izgovorom svih zanaglasnih dužina (Tekst 1) procijenio manje poželjnim od teksta u kojem su ostvarena ustaljena mjesta odstupanja od distribucijskih pravila te sa skraćenim zanaglasnim dužinama (Tekst 2), pa čak i od teksta pročitana s većim odstupanjem od distribucijskih pravila, s pokojom dokinutom kvantitetskom oprekom, bez prijenosa naglasaka na proklitiku i bez zanaglasnih dužina (Tekst 3).⁵

Jezikoslovci kojima je polazni idiom udarni, očekivano, češće griješe od govornika iz novoštokavskih područja, iako griješe i oni. Dakle, analizirani jezikoslovci ne ostvaruju visoki varijetet propisan u priručnicima. Zbog otpornosti organskoga prozodijskoga temelja, očito se ne može (ni) od njih očekivati da u potpunosti poštuju naglasnu normu visokoga varijeteta. U daljnjim istraživanjima trebalo bi izgovor jezikoslovaca kao kompetentnih govornika dati ih na procjenu kompetentnim slušateljima te na samoprocjenu njima samima i to ne samo na razini prozodije riječi, nego i realizacije samoglasnika i suglasnika. Kako bismo otkrili uzroke odstupanja od naglasne norme jezikoslovaca kroatista potrebno ih je pitati u konkretnim primjerima a) koje naglaske smatraju poželjnim, neutralnim i standardnim, b) koje naglaske oni sami ostvaruju u situaciji u kojoj se očekuje standardni izgovor, te c) ako sami odstupaju od onoga što smatraju normom, koji je razlog neostvarenja norme – nenaučljivost ili neprestiznost. Tek tada bismo odgovorili na pitanje kakav to naglasni sustav jezikoslovci kroatisti (kao kompetentni slušatelji i kompetentni govornici) smatraju poželjnim, neutralnim i standardnim.

LITERATURA

- Delaš, Helena (2003). Odstupanja od naglasne norme u informativnim emisijama Hrvatske televizije, *Metodika* 7 (2), 173-183.
Jonke, Ljudevit (1956). Akcentuacija na našoj Radio-stanici. *Jezik* IV/5, 129-133.

⁵ Istraživanje je provela B. Martinović 2016. sa studentima kroatistike u Puli (N = 51). Podaci su prikupljeni i analizirani u sklopu istraživanja za rad Pletikos Olof, Vlašić Duić, Martinović (2016). Autorice toga rada slušnom su procjenom verificirale snimke. Na skali od 1 – nepoželjno, nije neutralno, obilježeno do 5 – poželjno, neutralno, nije obilježeno. T 1 dobio je prosječnu ocjenu 2,59, T 2 ocjenu 3,59, a T 3 ocjenu 3,57.

- Martinović, B., Pudić, J. (2013). Naglasak pridjeva u govornoj praksi. *Fabula* 11, 149-158.
- Martinović, Blaženka (2006). Odmaci od preskriptivne naglasne norme u hrvatskome standardnom jeziku, *Riječki filološki dani – Zbornik radova* 6, 247-259.
- Martinović, Blaženka (2017). Kodifikacija hrvatske naglasne norme (ili kako naši priručnici govore). *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43 (1), 95-106.
- Pavličević-Franić, Dunja (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Alfa. Zagreb.
- Pletikos Olof, E., Vlašić Duić J., Martinović, B. (2016). Metode mjerenja naglasnih kompetencija. *Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja - Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga*. Udier, S. L., Cergol Kovačević, K. (ur.). Srednja Europa. Zagreb, 293-307.
- Pletikos, Elenmari (2010). Akustičke i perceptivne osobine naglasaka riječi u hrvatskim naddijalektalnim govorima. *Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga/bošnjačkoga jezika – Die Kroatische Sichtweise der Unterschiede zwischen dem Kroatischen, Serbischen und Bosnischen/Bosniakischen*. Tošović, B., Wonisch, A. (ur.). Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität. Graz. Zagreb, 351-376.
- Škarić, I., Lazić, N. (2002). Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. *Govor* XIX (1), 5-34.
- Škarić, I., Varošaneć-Škarić, G. (1996). Skupna slika govora hrvatske televizije. *Govor* XI (2), 1-13.
- Škarić, I., Varošaneć-Škarić, G. (2003). Stupanj tolerancije hrvatskih govornika na „pogrešne“ naglaske. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*. FF press. Zagreb, 291-304.
- Škarić, Ivo (1991). Fonetika hrvatskoga književnoga jezika. U: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S. Škarić, I., Težak, S. (ur.). HAZU i Nakladni zavod Globus. Zagreb, 61-377.
- Škarić, Ivo (2007). Fonetika hrvatskoga književnoga jezika. U: *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Babić, S., Brozović, D., Škarić, I., Težak, S. (ur.). Nakladni zavod Globus. Zagreb, 17-157.
- Škavić, Đurđa (1994). Odnos hrvatskoga jezikoslovlja prema naglascima u javnim glasilima. *Govor* XI (1), 69- 73.
- Težak, Stjepko (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Školska knjiga. Zagreb.

PRIRUČNICI

- Barić, Eugenija i dr., 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine. (HJS)
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 2002. ur. Lj. Jojić; R. Matasović, Zagreb: Novi Liber. (HER)
- Hrvatski jezični portal*, mrežna rječnička baza, <http://hjp.znanje.hr/> (HJP)
- Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*, 2015. ur. Lj. Jojić, Zagreb: Školska knjiga. (VRH)
- Vukušić, Stjepan; Zoričić, Ivan; Grasselli-Vukušić, Marija, 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus. (NHKJ)

IZVOR

Govorimo hrvatski, 1. program Hrvatskoga radija, <http://radio.hrt.hr/emisija/govorimo-hrvatski/200/>

LEXICAL ACCENTS IN THE SPEECH OF LINGUIST CROATISTS

Summary

The accent norm of the Croatian standard language provokes great and continual dispute among both linguists and the general public, which indicates the instability of the norm. A particular group of potential role models is that of Croatists who are also linguists. Because they are professionally engaged in linguistics and are also speakers of the Croatian standard language they should be the most exemplary speakers. This paper will explore whether linguist Croatists adhere to codified accentuation, and whether codified Croatian prosody has prestige among them. The

methodology that we use in this paper is the analysis of the speech corpus that includes the commentaries of 32 Croatian linguists broadcast from 2015 to 2017 on Croatian Radio in the educational program *We speak Croatian*. We divided them in two groups (Pletikos Olof, Vlašić Duić and Martinović, 2016): those whose Neoštokavian dialect contains four types of lexical accents that are traditionally called long-falling, long-rising, short-falling and short-rising accents, as well as long and short post-accentual length (the pitch-accent group), and those whose native idiom has the stress-accent system with long and short accented syllables, but without differences in tone and without the post-accentual length. Although the linguists from non-Neoštokavian dialect try to realize four types of lexical accents with long and short post-accentual length, they still generate stress-accents. The difference between the native idioms and standard language strongly affects the implementation of the standard accent, ie. the native prosodic base is very resistant even for linguists.

Keywords: linguist Croatists, accent norm, model speakers, pitch-accent, stress-accent

Jelena Vlašić Duić
Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska
Filozofski fakultet
jvduic@ffzg.hr

Elenmari Pletikos Olof
Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska
Filozofski fakultet
epletikos@ffzg.hr